

Bozsó Renáta - Nagy Angelika - Újvári Edit: A regionális, lokális kulturális örökségek és a lokális identitás összefüggései - a helyi értéktárak funkcióinak felmérése a Vajdaságban

„...a hagyomány-alapú társadalom a helyi kulturális értékek megbecsülésére épül, s a kisközösségek belső kezdeményező erejére épít, ezáltal újra meg újra feltölti a közösség alkotókedvét. A hagyományok ébrentartása ily módon az önbecsülés, az egészséges lokális identitás forrása lesz, a tradíció ily módon összeköti a múltat és a jövőt.”

(Hoppál 2017:7)

Bevezető

Az NMI 2019–2020. évi Közművelődési Tudományos Kutatási Programjának támogatásával egy vajdasági közművelődési téma kutatására vállalkoztunk. Szeged és a Szegedi Tudományegyetem, azon belül is a Művelődéstudományi Intézet nagyon sok szállal kötődik a közeli határon túli magyarok lakta térséghez. [1] A 2007-ben megalakított Intézeti Identitáskutató Műhelyünk munkájába is több alkalommal bekapcsolódtak vajdasági kutatók, valamint a jelenlegi pályázati kutatócsoportnak [2] is három vajdasági tagja van. Kutatási programunk az NMI által ajánlott tematikák közül elsősorban „a közművelődés szerepe és funkciója a magyarságtudat megőrzésében – határokon át”, valamint „a helyi értéktárak és a kulturális örökség szerepe a közművelődésben és a közösségépítésben” témakörökhöz kapcsolódott.

Kutatási területünk a „Tisza mente” tájegységhez kötődött, Szerbián belül a Vajdaság Autonóm Tartomány északi részét érintette. A kutatás során a Tisza menti térségből a bácskai és a bánáti részből is választottunk olyan városokat, falvakat, melyekben a magyarság többségben, vagy jelentős számarányban él. A vizsgált települések – Magyarkanizsa, Martonos, Törökkanizsa, Csóka, Zenta, Tornyo, Ada, Törökfalu, Óbecse, Péterréve, Törökbecse – mindegyike a Tisza menti községekhez [3] tartozik. Néprajzi értelemben a Tisza mente a magyar határtól délre, a Vajdaság északi részén, a Tisza alsó folyásának jobb partján, a Horgostól Titelig húzódó terület összefoglaló megnevezése, „máig Bácska leginkább magyar vidéke” (Ortutay 1982:297–298). A terület a Vajdasági Magyar Értéktárban is önálló témaként szerepel, mint külhoni érték, természeti környezet. Az indoklás a következő: „A Tisza, melyet általában a legmagyarabb folyónak tartunk, Vajdaságnak is a legmagyarabb részén, a magyarok által legnagyobb arányban lakott területen folyik. Nagy szerepet tölt be az itt élők életében, a múltban pedig még inkább meghatározta az emberek teljes életmódját: élelmet adott, foglalkozást biztosított, megihlette a népköltészetet, élte a hagyományokat, örök témát ad a művészeteknek. Nem hiába mondogatják végig a folyó mentén: Ki a Tisza vizét issza, vágyik annak szíve vissza.” [4] A Tisza mente szubrégió kulturális örökségének meghatározó intézménye a Zentai Városi Múzeum, melynek állandó néprajzi kiállítása „Zenta mezővárosának, illetve az alsó Tisza mente magyarságának a népeletéről szól” (Nagy Abonyi 2004:5).

Kutatási célként a vizsgált településeken a lokális kulturális örökség, a helyi értékek, valamint a közösségi élet és a lokális identitás kapcsolatrendszerének elemzését tűztük ki. Azt vizsgáltuk, hogy milyen tradicionális kulturális örökség maradt fenn, illetve milyen újabb kulturális törekvések alakultak ki a vizsgált terület településeinek közösségi és kulturális életében az elmúlt évtizedben? Milyen intézményi keretek között történik a közösségi és kulturális hagyományok ápolása, mi a művelődési intézmények és a lokális hagyományörző egyesületek szerepe ebben? Valamint, a 2016-ban létrehozott Vajdasági Magyar Értéktár hogyan járul hozzá a vizsgált településeken a hagyományok fenntartásához, hol, milyen módon tudatosul az értékek megőrzése és átörökítése?

Kutatási módszerünk a szakirodalmi alapozás mellett a honlapelemzés és az interjúkészítés volt. Interjúalanyaink a térség településeinek közösségi, kulturális életében dolgozó szakemberek, kulturális, művelődési intézmények és szervezetek vezetői, munkatársai voltak, akik meghatározó egyéniségei a helyi magyar közösség kulturális életének. A kutatócsoport vajdasági tagjainak előkészítő munkája nyomán huszonöt félig strukturált interjú és egy kerekasztal beszélgetés valósult meg 2020. január 17–20-a között. Az adatgyűjtés fókuszpontjai a lokális értékek, hagyományápolás, közösségi élet tanulmányozása, valamint a Vajdasági Magyar Értéktár voltak. Abból az előfeltevésből indultunk ki, hogy a helyi közművelődési csoportoknak fontos szerepe van a vajdasági Tisza menti térség magyar lakosságának közösségi életében, identitásának megőrzésében, alakításában.

1. A lokális kulturális értékek és a közösségi identitás kapcsolatrendszere

1.1. A kutatás alapfogalmai

Az egyes lokális területek történeti öröksége, sajátos kulturális hagyománya alapot biztosít a helyi kultúra fennmaradására és ezáltal az identitás formálódására. A helyi kulturális tradíciókat ápoló

kluboknak, csoportoknak, közösségeknek éppen ezért meghatározó szerepük van a lakosság identitásának megerősítésében, kifejezésében, ahogy erre számos kutatás rávilágít (Hoppál 2010:7, Csurgó – Szatmári 2014). Egy közösség tagjainak csoportjuk melletti elköteleződése, a kollektív identitás soha nem „önmagában” létezik, ahogy ezt Jan Assmann is kiemeli (Assmann 1999:131). A közösséggel való azonosulás a cselekvésekben, az eleven kapcsolatokban realizálódik, tehát meghatározó jelentősége van az aktivitásnak, a közösségi programok megélésének.

A kulturális örökség fogalomrendszerében az UNESCO közgyűlése által 2003-ban elfogadott szellemi kulturális örökség [5] fogalmához kapcsolódik mindaz, amelyet lokális hagyománynak nevezünk. „A szellemi kulturális örökség lehet szokás, ábrázolás, kifejezési forma, tudás, készség – valamint az ezekkel összefüggő eszköz, készítmény és kulturális színhely –, amelyet a közösségek kulturális örökségük részeként elismernek. Ez a nemzedékről nemzedékre hagyományozódó szellemi kulturális örökség, amelyet a közösségek állandóan újrateremtenek, közös identitást és folytonosság érzést nyújt számukra” (Csonka-Takács 2011:55). Az Egyezmény ösztönzi a lokális örökségek azonosítását, dokumentálását, nyilvántartását, a hozzáférés biztosítását, az ezzel kapcsolatos jogalkotást, valamint az ismeretterjesztési és oktatási formák alkalmazását.

A kultúrával szoros összefüggésben álló identitás multidiszciplináris kutatási programokkal tárható fel, a társadalomtudomány számos területe elemzi különböző aspektusait. A szociálpszichológia, a kultúrtörténet, a néprajztudomány, a szociológia és a kulturális antropológia egyaránt vizsgálja, más-más vonásait tárva fel. Az identitáskutatással foglalkozó szociálpszichológiai szakirodalom az egyén létében és a társadalom szerkezeti működésében is elengedhetetlen feltételként határozza meg az önazonosságot és a csoporttal való azonosulást (Pataki 1997:514). Ennek kialakításában a közösségi kultúrának, a lokális hagyományoknak meghatározó szerepe van, hiszen mind a közösséghez tartozó egyének, mind a csoport számára „a hagyomány a közösség kulturális memóriája, egy olyan emlékeztető, amely a közösség önazonosításához szükséges információkat tárolja” (Hoppál 2017:6). A lokális kulturális örökség, helyi hagyományok és értékek döntően összefonódnak azzal a térséggel, ahol kialakultak, a térség egyediségét is magukon viselik (Czene 2002).

Mivel kutatásunk során a vajdasági Tisza menti térség magyar lakosságának közösségi életét, a lokális értékek, hagyományok ápolását, és ennek közösségi identitásra gyakorolt hatását vizsgáltuk, ezért a térségben a közelmúltban lefolytatott identitásvizsgálatok fontos kiindulópontot jelentettek. Badis Róbert több, a 2000-es években publikált kutatási eredmény alapján hangsúlyozza, hogy a megkérdezett magyaroknak elsősorban a regionális és a lokális identitása erős, azaz a Vajdasághoz és a településükhöz kötődnek leginkább, amelyet a szubrégióval (Bácska, Bánát, Szerémség) való azonosulás követ (Badis 2008:321–323). Kutatásunk is azt támasztotta alá, hogy a közösségi tudat formái közül a vajdasági magyarság számára a földrajzi területhez kapcsolódás kiemelkedően releváns. [6] A lakóhelyhez való kötődésben meghatározó az adott térség hagyományaival való azonosulás is, amelyet a szellemi örökségként határoz meg a szakirodalom, amely a közösség által felhalmozott és birtokolt szellemi javak, értékek, viszonyulások egészét jelenti, benne az identitást is (Czene 2002).

1.2. A kulturális tradíciók ápolása és a lokális identitás a Vajdaságban

A vajdasági magyarság szellemi örökségét és identitáskonstruálási folyamatait a 20. század történeti dimenzióiban elemző Ózer Ágnes hangsúlyozza, hogy a Vajdaság autonóm státuszának elnyerését követően, az 1950-es évektől kísérhető nyomon a kulturális identitás erősödése. A vajdasági magyarság oktatási és műveltségi szintjének növekedése alapot biztosított a lokális identitás megerősödéséhez, a helyi hagyományok és tradíciók tudatos megőrzéséhez, „Előkerült népviselete, népdalai, volt már, aki mesélt, és lettek meséi. Megíródott irodalomtörténete, múltjáról szakavatott történészek értekeztek és értekeznek. Tehát a vajdasági magyarságnak lett saját múltja, lett élete és végérvényesen birtokba vehette a ráháruló résszel együtt szellemi örökségét” (Ózer 2008:593). Az oktatás és kutatás intézményei mellett a helyi néphagyományok értékeit őrző, fenntartó kulturális életnek is fontos a szerepe. Pejtin Attila a vajdasági kollektív emlékezet megnyilvánulási formái, megerősítői közé sorolja a néphagyományokat, ebbe beleértve a szokások, szájhagyomány szellemi kulturális örökségét is, valamint az építészeti örökséget (objektumok, építmények, emlékhelyek, szobrok) és az évfordulók, jeles napok rendszeres megünneplését, az ezekhez kapcsolódó szimbólumok, jelvények használatát (Pejtin 2008:111). A helyi magyar hagyományok és értékek ápolását, fenntartását, a szellemi és épített örökség jelentőségének tudatosítását a Vajdaság magyarok lakta településein működő kulturális intézmények és civil csoportok vállalják fel, éppen ezért munkájuk meghatározó a helyi magyar kultúra fennmaradása szempontjából. Kutatásunk éppen az ő erőfeszítéseikre fókuszált.

A vajdasági magyarságot sokan sokféle megközelítésből vizsgálták már. Ezt jól példázza az a két szerkesztett kötet is, melyet a Vajdasági Magyar Művelődési Intézet jelentetett meg 2007-ben és 2008-ban, felsorakoztatva a vallásitól a történelmin át a néprajzi, irodalmi és oktatási vonatkozású írásokat. [7] A helyi gyűjtéseken, helytörténeti publikációkon túl [8] a lokális értékek számbavételének utóbbi időszakban zajló kezdeményezéseire jó példaként szolgál a 2015-ben, a Lakiteleki Népfőiskola szervezésében megalakított Zenta Kollégium, mely Zenta község településein végzett empirikus kutatómunkát. Ennek a Kollégiumnak társzervezője, Fodor István is interjúalanyaink között szerepelt. A Fodor István és Hágén Ádám által szerkesztett *Zenta Kollégium* című kötetben az értékeket hordozó helyi hagyományok ápolását felvállaló zentaiak voltak az interjúalanyok, a kutatás a külhoni magyar értéktár bővítésének jegyében zajlott. A Lakiteleki Népfőiskola által koordinált zentai értékfeltáró program a 2012-ben elfogadott magyar nemzeti értékekről szóló törvénnyel állt összefüggésben (Fodor – Hágén 2016).

1.3. Az értéktár

*„Az értéktári mozgalom közvetett –
nem tárgyasuló és tárgyasítható –
közösségi értékei további mintaként
szolgálhatnak bármely szűkebb-tágabb
közösség számára. Ilyen az identitás, a
vendégszeretet, a civil kurázsi, a
büszkeség, a tolerancia, a vállalkozói
kedv, az összefogás és sok más
hasznos emberi megnyilvánulás, mely*

az összefogás erejében mutatkozik meg leginkább.”

(Értékekre hangolódva 2016:29.)

A 2000-es években a magyarság értékeit összegezni és rendszerezni kívánó mozgalom indult el Magyarországon, amely „hungarikum mozgalom”-ként került be a köztudatba. Ennek alapvető célja, hogy a magyar nemzet értékeit összegyűjtse, értéktárakba rendezze, ezzel biztosítva azok nyilvántartását, védelmét, ugyanakkor az utókor számára a megőrzés lehetőségét. A mozgalom a kezdetektől hangsúlyozza, hogy az értékek a nemzeti identitás részét képezik, ugyanakkor hagyományaink megőrzése és népszerűsítése turisztikai és (kül)gazdasági haszonnal is jár(hat) (Értékekre hangolódva 2016:26). Az Országgyűlés 2012. április 2-án elfogadta a magyar nemzeti értékekről és a hungarikumokról szóló törvényt, mely a kulturális örökségvédelmi egyezmények és törvények szakmai és jogszabályi kategórián alapul. A törvény önálló értékfogalmat nem határoz meg, a nemzeti érték fogalmi keretében mozog.

„nemzeti érték: a magyarság és a magyarországi államalkotó nemzetiségek tevékenységéhez, termelési kultúrájához, tudásához, hagyományaihoz, a magyar tájhoz és élővilághoz kapcsolódó, nemzetünk történelme, valamint a közelmúlt során felhalmozott és megőrzött minden szellemi és anyagi, természeti, közösségi érték vagy termék, illetve a tájhoz és élővilághoz kapcsolódó materiális vagy immateriális javakat magába foglaló tájérték, amely tanúskodik egy emberi közösség és az adott terület történelmi kapcsolatáról” (2012. évi XXX. tv. 1.§ (1))

A törvény rendelkezik a nemzeti értékek azonosításáról és rendszerezéséről, azonosítja a különböző kategóriájú (települési, tájegységi) értékeket, hungarikumot, az értéktár és az értéktár bizottság fogalmát. Az értékgyűjtés nem központilag irányított, hanem helyi szinten történik. Egy település közössége számára azok a helyi értékek fontosak igazán, amelyek az elődök mindennapi életének részét képezték. Ezek az értékek a település lakói számára különös jelentőséggel bírnak, meghatározóak, ezért arra törekszenek, hogy gyermekeik, unokáik is ismerjék, magukénak vallják azokat. Bármely, a helyiek számára fontos érték bekerülhet a települési vagy tájegységi értéktárba így válva nemzeti értéké. Minden érték esetében javaslatot kell benyújtani az illetékes bizottságnak. Az értékek alulról felfelé építkező piramis rendszerében az első szint a települési / tájegységi értéktár.

„települési értéktár: a települési önkormányzat területén fellelhető nemzeti értékek adatait tartalmazó gyűjtemény” (2012. évi XXX. tv. 1.§ (1)), *„tájegységi értéktár: több földrajzi, történelmi vagy néprajzi szempontok alapján szomszédos település, illetve földrajzi, történelmi vagy néprajzi szempontok alapján egységet alkotó tájegység területén fellelhető nemzeti értékek közül az adott Tájegységi Értéktár Bizottság által tájegységi értéké nyilvánított értékek adatait tartalmazó gyűjtemény”* (2012. évi XXX. tv. 1.§ (1)) A határon túli értékek esetében a magyarországi gyakorlat mintájára a külhoni települési / tájegységi értéktárba felvett nemzeti értékeket a külhoni nemzetrész értéktárhoz kell felterjeszteni (Értékekre hangolódva 2016:53–55). A rendszer második szintje a megyei értéktárba, az ágazati értéktárba vagy a külhoni nemzetrész értéktárba felvett nemzeti értékek Magyar Értéktárba történő felvétele. A Magyar Értéktárba történő felvétellel párhuzamosan a nemzeti érték kiemelkedő nemzeti értéké válik. A rendszer harmadik szintjén, a

piramis csúcsán találhatóak a hungarikumok. [\[9\]](#) A Külhoni Nemzetréssz Értéktárak létrehozásának jogi hátterét a 2015. évi LXXX. törvény tette lehetővé, amely a magyar nemzeti értékekről és a hungarikumokról szóló 2012. évi XXX. törvény módosítása. A Földművelődésügyi Minisztérium Hungarikumok Főosztályának koordinálásával a magyar állam a Kárpát-medencei régióban is meghirdette annak lehetőségét, hogy az akkor még kialakuló értéktár adatbázisába bekerülhetnek határon túli magyar értékek. A Magyar Országgyűlés úgy döntött, hogy a Magyar Állandó Értekezleten (MÁÉRT) részt vevő határon túli szervezetek a saját országukban önálló, külhoni nemzetréssz értéktárat, valamint azok működtetésére önálló külhoni nemzetréssz bizottságot hozhatnak létre. 2015-ben és 2016-ban a Földművelődésügyi Minisztérium Hungarikumok Főosztálya HUNG-15 és HUNG-16 pályázatai a külhoni értékek gyűjtésének erősítését támogatta. [\[10\]](#) A Vajdasági Magyar Értéktár Bizottság állandó szakmai partnere a Magyar Nemzeti Tanács által társalapított Vajdasági Magyar Művelődési Intézet, amely ellátja a bizottság adminisztrációs feladatait, valamint állandó kapcsolatot tart fenn a helyi és a tájegységi értéktár bizottságokkal, összhangban a hungarikum mozgalom alapelveivel. [\[11\]](#)

2. Kutatási eredmények, elemzések

Kutatásunkban meghatározó szerepet töltöttek be a terepen, helyi közművelődési csoportok munkájáról készített interjúk (lásd: Melléklet, 5. ábra). Kutatócsoportunk két tagját, a vajdasági médiában, kultúrában dolgozó szakembereket kértük fel, akik hely- és intézményszerű ismeret birtokában szakértői alapon, majd hólabda módszerrel választották ki a mintába került interjúalanyokat. Voltak közöttük fiatalok, középkorúak és idősek is, gazdaságilag aktívak és nyugdíjasok, férfiak és nők vegyesen, akik jelenlegi vagy egykori foglalkozásuk tekintetében is sokszínűséget mutatnak (a bútorfestőtől vagy banki ügyintézőtől, óvónőn, tanáron át bolti eladón és számfejtőn vagy éppen vegyész-mérnökön keresztül a villanyszerelőig). Vannak közöttük kis- és nagyobb településen, tömbben és szórványban élők és dolgozók egyaránt. Ami közös bennük, hogy Vajdaságban született magyarok, akik jellemzően gyermekkoruktól kötődnek a népművészetek valamely ágához és többségükben szabadidejükben, térítésmentesen végzik tevékenységüket, legyen az egyesület vezetése, népzenei, gyűjtés, táncoktatás vagy akár tájház működtetése. Egy részük alapítója vagy tagja a helyi értéktár bizottságnak, mások – ha tudnak is az Vajdasági Magyar Értéktár létezéséről – ettől teljesen függetlenül végzik az értékmentő és értékőrző munkát. 25 interjúalanyunk [\[12\]](#) – Fodor István [\[13\]](#) szavaival élve – ahhoz a követséghez tartozik, ami élte a helyi közösséget, hagyományokat (lásd Melléklet, 5. ábra).

2.1. Demográfiai és nemzetiségi arányok

A vajdasági magyarságra irányuló kutatásoknak az utóbbi évtizedekben egyik vagy fő motívuma a kisebbség megmaradása, demográfiai helyzete, létszámbeli fogyatkozása, elöregedése. Az alacsony termékenységi mutatók mellett a statisztikailag is kimutatható népességcsökkenés oka a megélhetési célú elvándorlás, a nemzetközi migráció. Ezek nem csak a magyarságra jellemző tünetek a Tisza mentén, de az ő mutatóikat tovább rontja a vegyes házasságok nyomán megfigyelhető fokozatos asszimiláció is.

„Csókán is, amikor végigmegyünk az utcán, siralmas a látvány, minden harmadik-negyedik ház egyes utcákban lakatlan.” (Kiss Tóth Erika, a Móra Ferenc Magyar Művelődési Egyesület elnöke,

„azt meg nagyon nem értem, hogy amikor bombáztak bennünket, lőttek tényleg minden irányból, akkor azt mondom, hogy tényleg két fiatal ment ki. Most meg havi szinten családok mennek, két-három gyerekkel ...és kimegy...és eladja házát” (Tóth Ugyonka Frigyes, az Ady Endre Művelődési Egyesület ügyvezető elnöke, Tornyos)

2.1.1. A népességszám alakulása, kivándorlás

Szerbiában a legutóbbi népszámlálás 2011-ben volt, az általunk vizsgált településeket magukban foglaló községeknek [14] ekkor összesen 150 ezer lakosa volt, 56%-ban magyarok [15]. Ez már az azt megelőző 2002-es népszámláláshoz képest is alacsonyabb lélekszám, például Zenta községhez tartozó települések esetében ez a csökkenés átlagosan 11.5%-os volt (Fodor 2016), és azóta érzékelhetően tovább fogyott. [16] Interjúalanyaink arról számoltak be, hogy településükön tragikus mértékben megcsappant a gyermekek, azon belül a magyar gyermekek száma, ami veszélyezteti nem csak a magyar osztályok indulását, hanem a magyar anyanyelvű gyermek- és ifjúsági művészeti csoportok utánpótlását is. Ahol van még elég kisgyermek, ott is az az általános tendencia, hogy a falvakból középiskolába más településre járnak, gyakran ekkor elhagyják a csoportot. Nem is beszélve arról, hogy az egyetem a többséget már még távolabbra szólítja, ahonnan szinte csak látogatóba járnak haza. Felnőtteként pedig, ha nem települnek át másik országba, akkor is nagy számban napi szinten ingáznak át a határon Magyarországra dolgozni. Ezzel csökken a szabadidő és nem tudnak tevékenyen bekapcsolódni a helyi folyamatokba.

„amikor jön a középiskola, akkor van egy nagy szóródás, most meg különösen, mert már elmennek Szegedre tanulni középiskolába nagyon sokan, és utána, ha maradnak is akkor jön az egyetem, akkor ott megint van egy nagy szóródás” (Tóth Ágnes, a Tisza Néptáncegyület elnöke, Magyarkanizsa)

Márpedig a mostani értékőrök szinte kivétel nélkül ezekből a csoportokból kerültek ki, álltak szervezetük, intézményük és így a helyi hagyományőrző mozgalom élére. *„Ez a demográfiai hanyatlás, ami nálunk van, ez szellemileg eléggé lefejezett bennünket”* foglalta össze a nekünk adott interjúban Fodor István, arra utalva, hogy a helyben maradó emberek között kevés az, aki elkötelezett a hagyományok mellett és tevőlegesen is képes részt venni az értékmentésben. Ez utóbbinak több akadályát is tapasztalják a megkérdezettek. Egyrészt a jelenlegi értékőrök jellemzően önkéntes munkaként végzik e tevékenységet, melyet egyre kevesebben engedhetnek meg maguknak a magas társadalmilag kötött idő és emelkedő nyugdíjkorhatár mellett. Másrészt kevés olyan ember marad a településeken, aki egyszerre ért az adott művészeti ághoz, vállalkozó szellemű, kreatív, jó szervező és képes pályázatot írni, vagy megírni pl. egy érték hivatalos felterjesztését.

Mindent megtesznek azért a helyi szakemberek, hogy maradásra bírják a fiatalokat (pályázatokat írnak, alapítványi támogatásokat szereznek, a magyar kormány is számos pályázati lehetőséget nyújt), de maguk is látják, hogy *„nem tud erősebb lenni a nemzeti öntudat, mint a mindennapi kenyér”* [17]. A külföldre távozó vajdasági magyarok egy-két kivételtől eltekintve nem térnek vissza szülőföldjükre. Identitásuk így még összetettebbé válik, őshonos kisebbségből önkéntes kisebbségi létre válnak. S bár nosztalgikus kommenteket írnak egy-egy közösségi oldalra feltöltött fotó alá, de a hagyományoknak, értékeknek sem teremtésében, sem őrzésében nem

vesznek már részt tevőlegesen. A szerencsésebb településeken még megtalálható egy mag, maga „a kovász, ami elteti a falut”, kolompos, aki „vezeti a nyáját”, [18] de ők jellemzően idősebbek, akik maguk is aggódnak amiatt, hogy kinek adják át saját feladataikat idővel. A településeken az átlagéletkor már jóval 40 év felett jár (Fodor 2016), ami az amatőr művészeti tevékenységet folytatók körében sokszor még ennél is magasabb.

„a tamburások között majdnem én vagyok a legfiatalabb, de... mondjuk már én is 57 éves vagyok. Itt az asszonykórus átlag életkora szerintem 70 év körül van. A tamburások között van egy bőgős bácsink, az 76 éves” (Tóth Ugyonka Frigyes, az Ady Endre Művelődési Egyesület ügyvezető elnöke, Tornyos)

A kivándorlás és az elöregedés veszélyezteti a határon túli magyar kultúra fennmaradását, értékeit. Egyrészt azért, mert – ahogyan láttuk – egyre kevesebben maradnak azok, akik továbbörökíthetnék, másrészt nem csak az elhalálózó, hanem minden kivándorló emberrel is értéket veszít a közösség.

„azzal, hogy egy ember kivándorol külföldre, azzal már veszítünk értéket, nem csak magát az embert, hanem azt a tudást, amit ők elvisznek. Vannak olyan szokások, amik azért szűntek meg, mert már nincs, aki tovább vigye.” (Varga Tamás, a VMMI kulturális referense, a VMÉB elnöke, Zenta)

Viszont arra is van példa, hogy éppen a hagyományápolásban, a közösségi életben való részvétel az, ami maradásra bírja a családokat.

„...van olyan család, aki pont azért maradt Adán és maradt a szülőföldjén, mert a gyerekei nem akarták a Vadvirágot elhagyni.” (Varga Livia a Vadvirág Hagyományápoló Kör elnöke, Ada)

2.1.2. A nemzetiségi arányok

Leegyszerűsítve azt mondhatjuk, hogy a Tisza jobb oldalán elterülő Bácskában nagyobb tömbökben, a folyó bal oldalán, a bánáti részen szórványban élnek magyarok. [19] Az arányok településenként eltérőek és folyamatosan változnak egyrészt az imént tárgyalt kivándorlás, másrészt a vegyesházasságok miatt. Általánosságban elmondható, hogy a magyar és a szerb lakosság együttélése mára konfliktusmentes. Ahol a magyar lakosság alkotja a lakónépesség többségét, ott a szerbek értenek és többségében beszélnek is magyarul (míg a magyarok nem biztos, hogy megtanulnak szerbül), tiszteletben tartják egymás ünnepeit, de külön csoportokat működtetnek, külön rendezvényeket szerveznek. Már a gyermekek sem keverednek, sőt míg régebben a közös játék során megtanulták egymás nyelvét, mára ez nem jellemző. A vegyes házasságokban született gyermekek többsége beszéli mindkét nyelvet.

„Ada egy különleges község, a mai napig is, szinte 90%-ban magyarok élnek, és ez nagy nehézséget jelent az idetelepülő szerbek részére, mert hát itt ahogy a népszokás szerint mondják vagy megszoksz vagy megszöksz, vagyis vagy megtanulnak magyarul, vagy elmennek.” (Sóti Éva, az Aranykapu Művelődési Egyesület művészeti vezetője, Ada)

„olyan környezetbe élünk, hogy erről szomszéd szerb, arról szomszéd szerb, tehát elengedhetetlen. Azt hiszem, hogy a magyarok itt a bánáti részen, Törökkanizsán is, hogy ha három magyar van egy csoportba és egy szerb akkor is okvetlen szerbű beszélünk” (Kovács Magdaléna, a Tiszagyöngye

Művelődési Egyesület elnöke, Törökkanizsa)

„a vegyes házasságban élő gyerekeken kívül a magyar gyerekek egyáltalán nem tudnak szerbül, a szerb gyerekek pedig egyáltalán nem tudnak magyarul. Nincs közös találkozási pont, nincsenek olyan helyek, rendezvények, ahol együtt lennének jelen” (Nadrljanski Tornai Erika, a Cnesa Oktatási és Művelődési Intézet igazgatója, Magyarkanizsa)

„sok a vegyes házasság, több a magyar lány, szerb férjhez megy, kevesebb a fordított... az esetek többségében, nem lehet azt mondani, hogy mindig, elhagyják a magyart” (Szerda András, a Petőfi Sándor Magyar Kultúrkör Botra férfi kórusának a vezetője, népzeneész, Óbecse)

A nemzetiségi szempontból kevert családokban mindkét fél ünnepeit megülik (fenntartva a korábban említett kollektív emlékezet egyik megnyilvánulási formáját), de gyermekeik – különösen ott, ahol az édesapa a szerb nemzetiségű – már többnyire szerb osztályba járnak, hogy jobban boldoguljanak, ha az országban maradnak. A magyar nemzeti kisebbségen belül az összefogást szórványban erősebbnek érzékelik interjúalanyaink, míg ott, ahol többségben vannak a magyarok, széthúzásról számolnak be, hiányolják az egységességet, összefogást. Ez alól kivételt képeznek azok a gyerekek és fiatalok, akik a helyi egyesületekbe járnak, szabadidejük jelentős részét együtt töltik. Ők összekovácsolódnak és életre szóló barátságokat kötnek. A felnőtt együttesek és tagok között is működik ez az összefogás, egymás kölcsönös segítése. Nem utolsó sorban pedig párkapcsolatok, szerelmek szövődnek e közösségeken belül, mely kapcsolatokból születő gyermekek rendre követik szüleik példáját, maguk is táncolnak, énekelnek vagy éppen szervezik a helyi kulturális életet. Ez szintén az amatőr művészeti tevékenység kivételes helyi jelentőségére irányítja a figyelmet.

„amire úgy én büszke vagyok, hogy ismerik egymást a Vadvirágosok. Egy összetartó csapat, ezt a pedagógusoktól halljuk vissza az iskolából, hogy ott is segítik egymást” (Varga Livia a Vadvirág Hagyományápoló Kör elnöke, Ada)

„Tambura zenekar, nekünk mit tudom én, lebetegedett egy bőgősünk. Van kettő is, van, amikor egy sincs. Csantavériket felhívom, ráérsz? Rá! Eljössz? Ei! Mivel tartozom? Majd visszasegíted! Elmúlt három hónap. Telefon csöng péntek este. Holnap mit csinálsz? Nem tudom! Jössz velünk, megyünk Új-Bezdába!” (Tóth Ugyonka Frigyes, az Ady Endre Művelődési Egyesület ügyvezető elnöke, Tornyos)

„Azok a fiatalok, akik együtt kezdtek az Aranykapuba táncolni, mai napig barátok, segítenek egymásnak, közösen járnak az éjféli misére, most születnek a kisgyerekek, tehát ez egy fantasztikus dolog...” (Sóti Éva, az Aranykapu Művelődési Egyesület művészeti vezetője, Ada)

„a csapatban több házasság is létrejött, tehát együtt táncoltak és hát, bár mostan együtt is élnek. Gyerekek is vannak, gyerekek járnak ide táncolni” (Ilia László, a Jókai Mór Magyar Művelődési Egyesület ügyintéző titkára, Törökbecse)

2.2. Közösségi élet, kulturális hagyományőrzés

Az interjúkból egyértelműen körvonalazódik a lokális értékek fenntartásának tudatossága, közösségösszetartó erejének, a szülőföldön maradás céljának hangsúlyozása. Mind az intézményi, mind pedig a civil működtetésű művelődési csoportok a szellemi kulturális örökség ápolásának

megannyi formáját működtetik: például asszonykórus, néptánc, citera-, tamburazenekar, kézimunka, irodalmi, helytörténeti csoportok. A hagyományápolás a mindennapokkal, a közösségi élettel, élményekkel szoros összefügésben áll, a helyi kulturális életet szervező szakemberek ezt is tudatosítják.

„A magyar nemzeti közösség kulturális örökségének a megőrzésével, tehát Ada községbe található örökségnek a megőrzésével, ápolásával, összegyűjtésével foglalkozunk, a mottónk pedig: Gyerekeinknek, szüleink örökségét.” (Sóti Éva, az Aranykapu Művelődési Egyesület művészeti vezetője, Ada)

„[a két évtizede működő törökbecsei Teleházról] A beindítástól kezdve az volt a cél, hogy a közösséget összefogni, közösséget szervezni és a közösségek összefogása pedig benne van ezekben a megemlékezésekben, közösségi napokban ...” (Báló Tibor, a Rákóczi Szövetség elnöke, Törökbecse)

„... mindig igény volt, ahol a magyar lakosság van többségben, egy ilyen helyszínre... ahol ugye a kultúrát és a művészetet ápolni tudjuk. Legutóbb is a 90-es években is azért alapult újra a Petőfi Kultúrkör, hogy a magyar lakosságnak ezt az igényét kielégítse, tehát a kultúrával a magyarságnak szánt programokkal gazdaggá tegye.” (Cseszák Balázs néptáncoktató, Petőfi Sándor Kultúrkör, Óbecse)

„... a Zenta községben lakó magyar... polgároknak a művelődéssel való ellátása, közösségi terek létrehozása, ahol mindenki ki tudja fejteni a maga véleményét, aktivitását, ...magas kultúrát, illetve népi kultúrát biztosítani.” (Hugyik Richárd, a Thurzó Lajos Művelődési és Oktatási Központ igazgatója, Zenta)

„...a Tisza menti hagyományokat fogjuk feleleveníteni. És itt a népszokásokat, a népdalkincsünket, a néptáncot és népzeneét említettük meg. (...) az, hogy jól érezzék magukat ott, az összetartás, a szülőföldön maradás a lényeg”. (Varga Livia a Vadvirág Hagyományápoló Kör elnöke, Ada)

„...A hagyományokat nem a könyvből kellene kiolvasni, az internetről leszedni, hanem a napjainkba kellene beépíteni.” (Kiss Tóth Erika, a Móra Ferenc Magyar Művelődési Egyesület elnöke, Csóka)

A gyermekek számára szervezett hagyományőrző programok (foglalkozások, táborok, vetélkedők, néptáncscsoportok stb.) sokrétűek, az egész kicsiknek például színezőkönyvet készítettek Zentán „azzal a céllal, hogy a gyerekek már fiatal korban megismerjék, hogy mi az érték, a helyi jellegzetességek, épületek, szimbólumok” (Laskovity Kornél igazgató, Zenta Község Idegenforgalmi Szervezete, Zenta)

Ugyanakkor ennek a küldetesként vállalt munka sikerének számos tényező ellene hat. A szellemi kulturális örökség átadásának nehézségeit is megfogalmazták az interjúalanyaink, nehéz a fiatalabb korosztály bevonása, pedig ezen magának az értékeknek, hagyományoknak az átörökítése, fennmaradása múlik. A szülőföldről való – már említett – elvándorlás különösen nagy gondot jelent.

„Hiába hirdetjük meg, hogy műhelymunka van az egyesületben, nem jönnek a gyerekek. Ha bemegyünk az iskolába, akkor nagyon szívesen fogadnak és szívesen dolgoznak is, kézműveskednek.” (Kiss Tóth Erika, a Móra Ferenc Magyar Művelődési Egyesület elnöke, Csóka)

„...Nincs utánpótlás, mert a fiatalok legkésőbb középiskolában elmennek a településről máshova tanulni.” (Tóth Rozália, Móra Ferenc Magyar Művelődési Egyesület, Csóka)

A helyi értékek turisztikai kiaknázására is több helyen törekednek, természetesen ehhez megfelelő intézményi keret, szakember elengedhetetlen, például Zentán Idegenforgalmi Szervezet is működik, amely a néphagyományokra épülő programok turisztikai vonzerejére épít, valamint az 1997 óta, a 300. évforduló alkalmából városnapként ünnepelt zentai csata, [20] a lokálpatriotizmus erősítésén túl „turisztikai termékké” vált.

„Az a lényeg, hogy minél több ... turistát vonzunk Zentára... minden területi egységnek megvoltak a saját hagyományai, saját szokásai és ez a turizmus számára egy marketing eszközt tud biztosítani, hogy igen, tudjuk magunkat jó szívvel és érdekes színfoltként feltüntetni. (...) Nálunk azért azt gondolom, hogy a Tisza-virág fesztivál, a városnap is, egy olyan rendezvény, amikor az emberek szeretik már a barátaitat hívni, és bemutatni, hogy ez... ez van nálunk. Ez a mi rendezvényünk. Tehát azért mondom, hogy van egyfajta ilyen közösségépítő szerepe is, és jellege is ezeknek a rendezvényeknek.” (Laskovity Kornél, igazgató, Zenta Község Idegenforgalmi Szervezete, Zenta)

„Az egyesület 2010-ben alakult.... az volt a célunk, hogy minden egyes magyarlakta területen újrászervezzük a művelődési életet. a különböző értékeknek a megóvása. Gondolok itt ugye azokra a történelmi értékekre, ami számunka, vajdaságiak számára fontosak. ... Emlékházat működtetünk és az elkövetkezendő időszakban szeretnénk komolyabban foglalkozni vidéki, vagyis falusi turizmussal is.” (Újhelyi Nándor, a Törökkanizsáért Egyesület alapító tagja, Törökkanizsa)

A magyar többségű településeken a szerb lakosokkal való együttélés, kulturális kapcsolat fenntartása is kézenfekvő, néhány interjúalanyunk ezzel kapcsolatban is megfogalmazta tapasztalatait, valamint a békés együttélést erősítő közösségi programok jelentőségét. Mindez különösen fontos a térség központjában, Zentán, ahol a magyarok mellett jelentős létszámban szerbek is laknak.

„Magyar nyelvű és szerb nyelvű nagykoncertekre kerül sor. Van egyfajta ilyen szórakoztató része is a dolognak, de van egyfajta ilyen közösségi összekovácsoló erő, ami a különböző ellentéteken felül emelkedik, és itt a magyar és a szerb nyelvű lakosságot is... tehát ez tipikusan zentai közös, ami fölül emelkedik a nyelvi, nemzetiségi különbségeken.” (Hugyik Richárd, a Thurzó Lajos Művelődési és Oktatási Központ igazgatója, Zenta)

„...nem csak magyar nyelven, hanem szerb nyelven ... Próbálunk odafigyelni úgy az egyik nép kultúrájának a neves ünnepeire, mint a másik népnek.” (Kobrehel Éva, a Csóka Művelődési és Oktatási Központ igazgatója, Csóka)

Viszont kisebb településeken nem jellemző, hogy egymás rendezvényeit látogatnák a magyarok és a szerbek kivéve, ha híres előadó lép fel.

2.3. Lokális identitás

A korábbi identitáskutatási eredményekkel egybecsengően, interjúalanyaink lokális identitása erőteljes és határozott, valamint megfogalmazódott a bánáti térség szegedi kötődése is. Jugoszlávia széthullásának történelmi hátterét is megemlítték a vajdasági regionális, lokális

identitás 20. század végi erősödésének háttereként. A családi környezet és az iskolai oktatás mellett a magyar identitás erősítésében a hagyományápolás, a néptánc jelentőségét és a személyes példaadást is kiemelték. Tehát megállapítható, hogy a közösségi életnek, hagyományápolásnak meghatározó jelentőséget tulajdonítanak a vizsgált térségben, mindez döntően hozzájárul a vajdasági magyar identitás őrzéséhez, fennmaradásához. A kulturális területen (is) tevékenykedő megkérdezettek szinte kivétel nélkül kisgyermekkorban kialakult kulturális kötődésről tettek említést. Ezért aggasztó számukra a vegyesházasságok kötése, családok külföldre költözése és a termékenység csökkenése. Ki viszi tovább a hagyományokat? Mi lesz így a hagyományőrzéssel és az identitással hosszú távon?

„a Vajdaságot és a Tisza mentét tartom az otthonomnak (...) mi természetföldrajzi értelemben a nagy magyar Alföldhöz tartozunk.” (Hugyik Richárd, a Thurzó Lajos Művelődési és Oktatási Központ igazgatója, Zenta)

„És bánátnak kicsit mindig ... úgymond fővárosunk az Szeged. Hiszen egész le a Dunáig ugye ezt a részt a törökök kiűzése után szegedi kirajzású településekkel, vagy településekről telepítették be magyarsággal és tulajdonképpen a nyelvjárást és a vallást is illetően mink Szegedhez tartozunk” (Újhelyi Nándor, a Törökkanizsáért Egyesület alapító tagja, Törökkanizsa)

„...ez a Tisza mente az, ahol koncentrálódik mondjuk a magyar lakosság. És én itt érzem úgy jól magam. A Tisza mentén. (...) mit vagy kit idealizál vagy tart példaképnek, hogy ez nagyon hozzá tud járulni, hogy itt a magyar kultúra, vagy a magyarságtudat, vagy nemzeti identitás az megmaradjon.” (Szerda András, a Petőfi Sándor Magyar Kultúrkör Botra férfi kórusának a vezetője, népzeneész, Óbecse)

„Semmi hagyománya nem volt itt Adán a néptáncnak és a népzene... És a 90-es évek, ott valahogy, 91-be vót azt hiszem az országnak a szétszakadása, és akkor valahogy mindenkibe ez a magyarság valahogy úgy fölébredt.” (Sóti Éva, az Aranykapu Művelődési Egyesület művészeti vezetője, Ada)

2.4. A Vajdasági Magyar Értéktár szerepe, sajátosságai

A Külhoni Nemzetrészt Értéktárak létrehozásának jogi háttérét a 2015. évi LXXX. törvény tette lehetővé, amely a magyar nemzeti értékekről és a hungarikumokról szóló 2012. évi XXX. törvény módosítása. Az előkészítő munkafolyamatot Vajdaságban Hajnal Jenő, a VMMI korábbi igazgatója irányította, ennek során vajdasági szakemberek (néprajzkutatók, a kulturális szférában dolgozó szakemberek, biológusok) 64 értéket javasoltak a készülő Külhoni Nemzetrészt Értéktár adatbázisába. A Vajdasági Magyar Értéktárral kapcsolatos feladatok szakmai háttérintézménye a Zentán működő Vajdasági Magyar Művelődési Intézet (VMMI). A VMMI szerteágazó tevékenységébe jól illeszkedik a vajdasági értéktár bizottságok szakmai támogatása, amely egyúttal teljes mértékben összhangban van azzal a korábban megfogalmazott célkitűzéssel, amelyet a MÁÉRT Kulturális Szakbizottságának 2005. májusi ülésén benyújtott előterjesztés tartalmaz. Ennek értelmében olyan magyar művelődési intézet felállítását szorgalmazták a Kárpát-medence minden régiójában, így Vajdaságban is, amelynek feladata többek között a kulturális értékek bemutatása, a nemzeti közösség kultúrájának kutatása és dokumentálása.

2.4.1. Az Értéktár létrehozása a Vajdaságban

A HUNG-16 pályázati felhívásra a zentai székhelyű, Gondi Martina igazgatásával működő VMMI is nyújtott be pályázatot. Ennek eredményeként 2016. júniusában alakult meg a Vajdasági Magyar Értéktár Bizottság (VMÉB) Varga Tamás színházi szakember, a VMMI kulturális referense elnökségével.

[21] Működési szabályzatot alkottak, valamint döntöttek arról is, hogy a Külhoni Értéktárban szereplő 64 érték közül melyeket jelölik a nemzeti értékpiramis magasabb szintjeire. Úgy vélték, hogy kiemelkedő nemzeti értékke vagy hungarikummá válhat például a bácsi királyi és érseki lovagvár, az aracsi templomrom vagy a nándorfehérvári diadal és a déli harangszó. A bizottság feladata lett, hogy ösztönözze és szakmailag segítse a helyi értéktárak munkáját, valamint megszervezze a nemzeti értékek azonosítását, döntsön a külhoni nemzetrész értéktárba bekerülő nemzeti értékeiről. A pályázati támogatásból létrehozták a VMÉB honlapját (ertektar.rs) és meghirdették a Vajdaság értékeinek megismerését és népszerűsítését célzó a „Kerek e vidéken” vetélkedőt az általános és középiskolások számára, kiadványokat publikáltak (lásd: Melléklet, 3-4. ábra).

A bizottság munkájáról és a vajdasági értéktár mozgalom tevékenységéről kerekasztal beszélgetés keretében kérdeztük a VMMI értéktár munkacsoportjának tagjait. [22] Az értéktár hatékony működésének szakmai feltételrendszerét a Vajdasági Magyar Művelődési Szövetséggel együttműködve biztosítja a VMMI. Tartományi intézményként azokkal a magyar nemzeti kisebbséghez tartozó egyesületekkel, intézményekkel tartanak kapcsolatot, amelyek közművelődési, közgyűteményi vagy tudományos területen tevékenykednek. Az intézet szerteágazó feladatkörének csak egy szegmense az értéktárral kapcsolatos tevékenység, de egyúttal jó lehetőség is, hiszen így segíteni tudják azokat az egyesületeket, amelyek önkéntes munkában végzik a hagyományápolást egy-egy településen. A VMMI tizenegy alkalmazottjából jelenleg három munkatárs lát el feladatokat az értéktár munkacsoportban. Varga Tamás mellett Vázsonyi Csilla könyvtárosi feladatai mellett 2015 óta látja el az értéktárral kapcsolatos teendőket, ő felel a kommunikációért is. Fehér Viktor néprajz szakos doktorandusz 2018 óta külső munkatársként kapcsolódik be az értékgyűjtésbe, az ő főállású foglalkoztatására sajnos egyelőre nincs lehetőség. Csilla és Viktor közösen szerkesztik és karbantartják a honlapot, valamint az Értéktár Facebook oldalát, kezelik a beérkező jelöléseket. Elsősorban operatív feladatokat látnak el, az adatbázis működéséért és az értékörző program népszerűsítéséért felelősek. Havonta több alkalommal járnak terepre, próbálják meggyőzni a helyi közösségeket, a hagyományápoló szakembereket, hogy kapcsolódjanak be a programba. Segítséget nyújtanak a helyi szakembereknek és önkénteseknek az értékek felkutatásában, leírásában, dokumentálásában.

„Viktor és Csilla a szakmai oldalait képezik a dolognak, addig én meg Martina próbálunk megágyazni ennek az egész dolognak, hogy gördülékenyebben tudjuk összehozni az életét ennek a folyamatnak.” (Varga Tamás, a VMMI kulturális referense, a VMÉB elnöke, Zenta)

2.4.2. Az Értéktár működtetése

Az értékek felkutatásának a gyakorlatban alapvetően két módja van: vagy a VMMI munkatársai veszik fel a kapcsolatot a helyi közösséggel, és a személyes találkozás(ok) eredményeképpen jönnek létre települési értéktár bizottságok, vagy a településről érkezik megkeresés, részvételi

szándék. A kutatócsoport által vizsgált települések közül Péterréve és Tornyos esetében az utóbbi eljárás szerint kerültek ajánlások az értéktárba. Péterrévéről egy fiatalember önként jelentkezett és kért információt arról, hogy a saját települését hogyan lehet bekapcsolni az értékgyűjtés folyamatába. A VMMI munkatársainak szakmai tájékoztatása, segítsége után aktivizált öt-hat helyi embert és létrehoztak egy kis bizottságot a település értékeinek számbavételére. Tornyoson pedig a helyi tájházat fenntartó kézműves óvónő a VMMI-ben tartott egyik képzés alkalmával értesült az értéktár tevékenységéről, és kérte a munkatársak segítségét. [\[23\]](#)

„Tornyoson ez az első a tájház. ... utána jött nekem az ötlet, hogy nem csak a tájház, van itt érték Tornyoson, miért ne lehetne a többit is bevenni, fölmérni ... és tehát, összehívtam egy csapatot, ... Na, akkor hívtam a Viktort, meg a Csillát, hogy én úgy látom, hogy ezt meg kell alapítani, és ennek kell valahol egy fészket csinálni, hogy az Értéktár tudja, hogy innen indul, itt szervezzük, itt csináljuk, tehát, valamilyen formában azt szerettem volna elérni, vagyis szeretném még mindig elérni, hogy a falut összefogja. Hogy ne érezze azt senki, mert mi dominálunk, ti meg félre meg hátra. Össze kell fogni.” (Szabó Magda, a Magda-lak tájház alapítója, Tornyos)

A terepmunka során a VMMI koordinátorai többször szembesülnek azzal, hogy bár az értéktárról hallottak már a helyi közösségek, az értéktár adatbázisa szerint meg is alakult a helyi értéktár bizottság, ugyanakkor az értékgyűjtés folyamatát nem ismerik, az adatbázis számára nem érkezik javaslat.

„Nagyon gyakran előfordul, hogy ennek a formai háttere ismeretlen a helyiek előtt és nehéz azt a fajta szabályrendszert közvetíteni feléjük, ami számunkra mindennapos”. (Fehér Viktor, VMMI külső munkatársa, a VMÉB koordinátora, Zenta)

A helyi értéktár bizottságok létrejötte több helyen nagyon hirtelen és előkészületlenül történt a Földművelődésügyi Minisztérium által meghirdetett, fentebb említett pályázati lehetőségnek köszönhetően.

„Amikor 2016-ban meghirdették ezt a testvérvárosi pályázati lehetőséget, hogy magyarországi települések tudtak pályázni, azok, akiknek van Kárpát-medencében testvértelepülésük és amely testvértelepülésnek van értéktára. Akkor két nap alatt körülbelül tízen akármennyi értéktár jött létre úgy, hogy nem is tudták a települések, hogy mi az az értéktár bizottság, amit ők létrehoznak” (Gondi Martina, a VMMI igazgatója, Zenta)

A koordinátorok a személyes találkozásokon fontosnak tartják tudatosítani az emberekben, hogy minden, ami a helyiek számára érték, az a program szempontjából is érték. Minden találkozás alkalmával arra bíztatják a helyieket, hogy ők döntsék el, hogy mi fontos a számukra. Az NMI és a Lakiteleki Népfőiskola a hungarikum törvény alapján meghatározott egy besorolási rendszert, de a terepi munka során a munkatársak tapasztalata szerint a helyiek számára könnyebb, ha nem a besorolási rendszer kategóriáiból, hanem saját tapasztalataikból kiindulva gyűjtik össze a maguk által értékesnek és lényegesnek tartott tevékenységeket, tárgyi emlékeket (*Értékekre hangolódva* 2016).

„Magát az értéket úgy fogalmaznám meg, hogy valami, ami a helyiek számára érték. Tehát a saját fókuszomnak azt tartom, hogy ebben a hierarchikusan egymásra épülő rendszerben a legalsó szintet ragadjuk meg és juttassuk fel a digitális adatbázisba, azaz a települési értéktárba és azon keresztül följebb, mikor már a szakma is úgy tartja jónak.” (Fehér Viktor, VMMI külső munkatársa, a

VMÉB koordinátora, Zenta)

Az értékgyűjtés és értékőrzés folyamatában fel kell hívni a figyelmet az ember és az érték közötti elválaszthatatlan kapcsolatra is. Az értéktár bizottságok munkájuk során elsősorban az értékekre helyezik a hangsúlyt: elsődleges fontosságú számukra az érték felkutatása, dokumentálása és átmentése a következő generációkra. Ugyanakkor nem szabad megfeledkezni arról, hogy az értékőrzésben maga az ember a legfőbb érték.

„Tehát az az ember, aki az értékkel foglalkozik. Ha az ember, aki az értékkel foglalkozik nem létezik, az érték se lesz értékes, akkor az csak egy rom lesz, egy tészta lesz. Tehát azoknak az embereknek a fontossága az elsődleges ebből a szempontból, akik az értéket értékké minősítik.” (Varga Tamás, a VMMI kulturális referense, a VMÉB elnöke, Zenta)

„... én például arra építék, hogy azok, akik a településükön valamilyen önkéntes tevékenységet vállalnak, azokat valamilyen érzélem köti a településükhöz ... ebből profitálni tud a falu.” (Fehér Viktor, VMMI külső munkatársa, a VMÉB koordinátora, Zenta)

Az értéktár előnye, hogy kiemeli azon személyek munkáját, akik hagyományápolással, értékőrzéssel foglalkoznak. Ezáltal érezhetik, hogy fontos a tevékenységük, nemcsak az értéktár, hanem a saját településük és szubrégiójuk számára is.

„... részben ők már végzik az értékőrzést, értékgyűjtést, így mi csak egy új fogalmat szeretnénk használni a munkájukra és ezen keresztül is értékelni azt, amit csinálnak.” (Gondi Martina, a VMMI igazgatója, Zenta)

A helyi közösségeket, az embereket könnyebb megszólítani, ha ismerik a programot vagy hallottak róla, ezért a terepi munkatársak igyekeznek népszerűsíteni az értéktár fogalmát, ehhez az írott sajtó és a Pannon TV nyújtotta lehetőségeket is kihasználják.

„A Hét Nap hetilappal együttműködünk ... és kéthetente megjelenik egy úgynevezett értéktár vagy értékszámilák sorozat, egy kétoldalas cikk, amelyben bemutatunk egy települést, egy-egy települési értéket és ezzel felhívjuk a figyelmet az adott településre és az adott értékre. És e mellett van egy Pannon Televíziónk, amelyben szintén megjelenik egy-egy rövid kis blokkocska” [24] (Fehér Viktor, VMMI külső munkatársa, a VMÉB koordinátora, Zenta)

A Vajdaságban a mai napig tapasztalható a szomszédos települések közötti rivalizálás, amit figyelembe véve dolgoznak a munkatársak:

„és nagyon sokszor rájátszunk arra, amit a néprajzban rátótiádáknak hívunk. Tehát mindig van egy feszültség két szomszédos magyar-szerb vagy magyar-magyar település közt, és ha érzékelik, hogy a szomszéd faluban adattárba gyűjtötték, akkor ők is szeretnék” (Fehér Viktor, VMMI külső munkatársa, a VMÉB koordinátora, Zenta)

A tájegységi értéktár (Értékekre hangolódva 2016:46) a Tisza menti térség és a vajdasági magyar közös identitását is erősíthetné.

A településekkel való kapcsolattartás és a tájékoztatás hatékony eszköze a Vajdasági Magyar Értéktár – Vajdaság kincsei honlap [25] és Facebook oldal [26], valamint rendszeres a telefonos megkeresés is. A kiterjedt kommunikációs rendszer ellenére a VMMI munkatársai szerint lehetnek még olyan települések, ahol nem hallottak az értéktárról. A kutatócsoport által készített 25 interjú során csupán egy interjúalany nem hallott az értéktárról, három interjúalany azt nyilatkozta, hogy

bár hallott az értéktárról, de nincs kapcsolat a szervezete és a Vajdasági Magyar Értéktár között, valamint egy fő nyilatkozta azt, hogy hallott már az értéktárról, de a program működésére vonatkozóan nem rendelkezik semmilyen információval. Kutatási eredményünk alapján megállapítható, hogy összességében eredményes az eddigi szervezőmunka.

2.4.3. A Vajdasági Magyar Értéktár előnyei és működési nehézségei

A terepi munka során a koordinátorok hangsúlyozzák az értéktárhoz kapcsolódás előnyeit. Sok olyan közösség működik, de vannak akár egész települések is, melyek soha nem jelennek meg a médiában, az interneten. Az értéktár lehetőséget kínál a fentebb említett módokon a médiában és az interneten való megjelenésre. A Vajdaságban a '60-70-es években nagy hagyománya volt a települési monográfiák kiadásának. Ebben az időben nem minden településnek adatott meg a lehetőség a helytörténeti összeállítás megjelentetésére. Azon települések számára, amelyek nem rendelkeznek települési monográfiával, jó lehetőség az értéktárhoz való csatlakozás.

„És ami most egy új ötlet, és amiben az intézet most támogat minket, hogy minden településen, ahol javasolták az értékeket, legyen egy saját füzetecskéjük.” (Fehér Viktor, VMMI külső munkatársa, a VMÉB koordinátora, Zenta)

Az értéktárba való bekapcsolódás másik előnye, amire a terepi munkamunkatársak a program népszerűsítésekor a közösségekkel folytatott beszélgetések alkalmával mindig felhívják a figyelmet, a településen található értékek mint turisztikai attrakciónak a kiaknázása. A településre érkező látogató az értéktár adatbázisa alapján könnyen tud tájékozódni, hogy mit érdemes megtekinteni.

„... amikor egy idegen odaér egy településre, akkor nem tudja, hogy mit nézzon meg. Ha pedig van egy gyűjtő feleület, akkor rá tud keresni. ... Az értéktárnak nagyon jó a támogatottsága a Google-ban. Ha rákeresünk, pl. Péterréve településre, akkor a 3-4. helyen az ertektar.rs oldal jön ki, ami pedig biztosítja, hogy magyar nyelven olvashatóvá válik a faluról nagyon sok minden.” (Fehér Viktor, VMMI külső munkatársa, a VMÉB koordinátora, Zenta)

Ugyanakkor az értéktár mozgalomban rejlő potenciális lehetőségek és a bizottság aktivitása ellenére a Vajdaságban a helyi értéktárak tevékenysége, működése, a gyűjtés folyamata nehézkes. A VMMI munkatársai ennek egyik fő okát a humánerőforrás hiányában látják. Ez a probléma összetett, megjelenik a szakmai háttértámogatónál és helyi, települési szinten egyaránt. A legtöbb településen az értékmegőrzést önkéntes munkaként végzik, főállás mellett, szabadidőben. Nehéz megtalálni azokat az embereket, akik az értékgyűjtést nemcsak szívügyüknek tekintik, hanem erre időt is tudnak fordítani.

„... vagy nincs, vagy mi nem találtuk meg ... azokat a mozgató embereket, akiken keresztül ez a minimum három ember összejön és megalakítsa [a helyi értéktár bizottságot]. Vagy nem jókor találtuk meg, vagy tényleg nem azt találtuk meg, akit kellett volna.” (Fehér Viktor, VMMI külső munkatársa, a VMÉB koordinátora, Zenta)

„Az, hogy egy településen létrejön-e értéktár vagy nem, az abszolút az egyéneken, tehát egy vagy maximum kettő személyen múlik, aki ebben meglát valamit, hogy nekünk szükségünk van egy helyi értéktárra. És mindenkinek megvan a maga vesszőparipája, mint pl. Tornyoson a gyűjtő, aki magán tájházat hozott létre ... a fontos, hogy ezek az egyéni vesszőparipák ne maradjanak

egyéniek, hanem mögé álljon a közösség. Néha már ezt is nehéz összehozni, hogy az a három ember összegyűjjön, akik megalakítják a helyi értéktár bizottságot, és azt mondják, hogy igen, ez szerintünk is érték”. (Vázsonyi Csilla, a VMMI könyvtárosa, a VMÉB koordinátora, Zenta)

A kutatás során tartott kerekasztal beszélgetésen hangsúlyozták, hogy a VMMI és a VMÉB esetében is a humánerőforrás hiánya nehezíti az értékőrző tevékenységet, negatívan befolyásolja a munka folytonosságát. Sokat jelentene, ha az infokommunikációs feladatokra lenne külön szakember, mert az operatív ügyeket, terepmunkát ellátó munkatársaknak nem az a szakterületük, de kénytelenek foglalkozni vele, külön térítés nélkül.

„A Vajdasági Magyar Művelődési Intézet a Vajdasági Értéktár Bizottságnak a legnagyobb és egyetlen támogatója, merthogy ő fizeti a munkaerőt a saját fizetésén belül.” (Varga Tamás, a VMMI kulturális referense, a VMÉB elnöke, Zenta)

„Másképp nálunk is erőforrás- humánerőforrás hiány van, tehát nincs kapacitásunk nagyon sokszor arra, hogy egy-egy településsel folyamatosan tartsuk a kapcsolatot. Mert látszik az, hogy például Tornyos esetében, ahol időt és energiát használtunk fel, tehát négyszer vagy ötször kiutaztunk, a tájház vezetőjét elvittük Szegedre [27], bemutattuk a kiállítását, tehát látszik az, hogyha sok energiát bele tudunk fektetni, akkor annak van eredménye.” (Fehér Viktor, VMMI külső munkatársa, a VMÉB koordinátora, Zenta)

A harmadik terület, ahol a humánerőforrás hiánya megmutatkozik, és mind a VMMI munkatársak, mind pedig a településeken dolgozó hagyományápoló emberek munkáját megnehezíti, az az értékgyűjtő munka szempontjából releváns szakemberek hiánya.

„És a humánerőforrás alatt nem csak a mozgató embereket értem, hanem mi úgy látjuk belülről, akik szerkesztjük ezeket a felületeket, hogy szükség van egy települési bizottságnak minimum egy helytörténész alkatú figurára, aki legtöbbször a bázisát adja a szövegeknek azzal, hogy már eleve összegyűjtötte a falujáról vagy a városáról a jeles dolgokat. E mellett szükség van egy civil szférában járatos, pályázatokkal kapcsolatos közösség-szervező tevékenységet ellátó egyénre is, mellé még pár bölcsre, idősrre, fiatalra, tanárra, aki még hozzájárul ahhoz, hogy ez működjön. És ugye nagyon sok településen, ha csak az egyik pillér hiányzik, az már elegendő.” (Fehér Viktor, VMMI külső munkatársa, a VMÉB koordinátora, Zenta)

A VMMI munkatársai megpróbálják pótolni egyes helyek esetében a helytörténész szerepét, interjút készítenek a gyűjtőkkel, és az ő révükön kerülnek be az értékek az adatbázisba, de ez így nagyon sok munkát és energiát igényel(ne).

A vajdasági értéktár mozgalom legnagyobb hátráltatója az anyagi források hiánya. A szakmai támogatás nyújtásán, és a különböző, az értéktár mozgalmat népszerűsítő, több generációt is megszólító programok szervezésén kívül az értékgyűjtő folyamat pénzügyi finanszírozását a VMMI nem tudja biztosítani.

„Nekünk nem áll módunkban támogatásokkal segíteni ezeknek a közösségeknek az életét. Mi az ingyenes szakmai segítségnyújtással tudjuk ezt megtenni. ... segítünk nekik abban is, hogy hol találnak erre még szakirodalmat, vagy a meglévő értékeket hogyan tudják ... hasznosítani bárhol, egy fesztiválon, a saját közegükben.” (Gondi Martina, a VMMI igazgatója, Zenta)

A Kárpát-medencei Művelődési Intézetek és maga a VMMI is több sikeres programot szervez, ha nem is „értéktár” címmel, de hasonló tartalmakkal (Kerek e vidéken, Négyhatáron át, Hétköznapi

hősök), melybe bekapcsolódnak fiatalok, csoportok és lényegében értékgyűjtést is végeznek. Szóba jött már ennek kapcsán a diák értékőrök „kinevezésének” lehetősége is. Azokon a településeken, ahol egyébként is jól működik a hagyományőrző közösségi élet, ott az értékgyűjtés is működik. Az értéktár mozgalom keretében az NMI, a Hungarikum Főosztály, valamint a határon túli művelődési intézetek több, az egész Kárpát-medencei régióra kiterjedő vetélkedőt szervez. Ezen versenyek hatékonysága vajdasági szinten lényegesen kisebb, mint a VMMI saját vetélkedőié, mert szűkebb körhöz jut el a versenyfelhívás. A központi vetélkedő- és versenyfelhívások kommunikációjába a külhoni értéktárbizottság nem kerül bele, így a versenyekről is általában csak a lelkesebb vagy magyarországi kapcsolatokkal rendelkező pedagógusok értesülnek. Ebből kifolyólag a versenyeken is lényegesen kevesebb a vajdasági versenyző, mint a VMMI által hirdetett vetélkedőkön.

A Nemzeti Művelődési Intézet szakmai segítséget nyújt, képzéseket tart a külhoni értékbizottságok munkatársai számára, de a határon túli stratégia és munkamódszer kialakítása a külhoni értéktár bizottságok és a támogató szervezetek, vajdasági szinten a VMMI feladata, hiszen ők rendelkeznek a megfelelő helyi ismerettel és a kapcsolati tőkével (Értékekre hangolódva 2016:53–55). Az általuk biztosított háttértámogatás nemcsak a szakmai segítségnyújtást és a humánerőforrás biztosítását jelenti, hanem magában foglalja a stratégiai és a hozzá kapcsolódó módszertani rendszer kidolgozását is. Varga Tamás és Fehér Viktor szerint a szintek közötti munka számos tekintetben összehangolatlan: a magyarországi oldalon a határon túli általános stratégiára kellene fókuszálni, a külhoni értéktár bizottságok pedig a saját helyi stratégiájukat kidolgozva tudnának kapcsolódni a Kárpát-medence régióra vonatkozó általános stratégiához.

Magyarország részéről a határon túlra is kell gondolkodni, és egy olyan általános stratégiát biztos, hogy össze kell nekik állítani, amik aztán támogatják a határon túliakat.” (Varga Tamás, a VMMI kulturális referense, a VMÉB elnöke, Zenta)

„A stratégia részünkről itt létrejön lokalizálva, azonban egy főntről jövő stratégiára volna szükség.” (Fehér Viktor, VMMI külső munkatársa, a VMÉB koordinátora, Zenta)

A VMMI és a VMÉB folyamatos kapcsolatban van a többi külhoni értéktárral, a magyarországi szervezetekkel és a Kárpát-medencei Közművelődési Kerekasztallal, amelynek a határon túli művelődési intézetek a tagjai, és amelyek egyúttal koordinálják a külhoni értéktárakat helyi szinten. A külhoni értéktárak közül a Felvidéki Értéktár Bizottság hatékony munkáját emelték ki a vajdasági szakemberek:

„Ott vannak olyan művelődési központok, melyeket az önkormányzat működtet több településen vagy a régióban, ahol ehhez nagyon komoly anyagi forrást rendel hozzá az önkormányzat.” (Gondi Martina, a VMMI igazgatója, Zenta)

Ugyanakkor jól működik az erdélyi és kárpátaljai értéktár is, ahol sok programot szerveznek (értéktár-fesztiválok, versenyek, értéktár-táborok). [\[28\]](#)

A Tisza menti településeken folytatott kutatásunk során az interjúalanyok megerősítették azt a VMMI munkatársak által vázolt problémát, amely szerint a humánerőforrás hiánya mellett a hagyományápolásban résztvevők időhiánya is nehézséget okoz.

„... egy kicsit ebben lemaradtunk, de ez a mi hibánk, mert nem volt még olyan sok időnk ezzel foglalkozni, de nagyon sok mindent szeretnénk az értéktárba javasolni mi is. ... ez azt hiszem, hogy nagyon jó lehetőség.” (Újhelyi Nándor, a Törökkanizsáért Egyesület alapító tagja, Törökkanizsa)

„Lehet, hogy itt én vagyok az, aki nem vagyok elég agilis, de hát az az igazság, hogy elég sok mindennel foglalkozom és lehet, hogy egy kicsit túlvállaltam magam ezzel kapcsolatban.” (Szerda András, a Petőfi Sándor Magyar Kultúrkör Botra férfi kórusának a vezetője, népzeneész, Óbecse)

„Általunk még nem kerültek be értékek, erre nem jut kapacitás. Tehát, hogy nincs emberi erőforrás, hogy ezután, és nem is fektettünk rá, ez a másik, hogy nem is fektettünk rá még akkora hangsúlyt.” (Tóth Ágnes, a Tisza Mente Néptáncegyület elnöke, Magyarkanizsa)

„... annyi anyag lenne, így nekem vagy nekünk, hogy mondjuk, otthon, a becsei betlehemezés a citera és a többi, csak ezekre le kell ülni és megírni. És hát ez a rész döcög (nevet).” (Szerda Balázs, a Fokos zenekar vezetője, Óbecse)

2.4.4. A Vajdasági Magyar Értéktár fejlesztési perspektívái

Az értéktár mozgalom vajdasági szereplői szerint egy állandó pályázati rendszer kiépítésével lehetne mérsékelni a pénzügyi és humánerőforrás hiányát, ezzel párhuzamosan segíteni kellene a települési értékgyűjtő munka folytonosságát, hatékonyságát.

„De azt mondták, hogy állítólag, majd lehet pályázni, és én attól várom a változást, hogy tényleg van, aki professzionális, ezért ki van fizetve, hogy menjen és írja össze az értékeket, vagy elemezze, szedje össze vagy fogadja ... ha lenne egy állandó ember, aki ezzel foglalkozik. Vagy nem is, hogy állandó, de mondjuk egy négyhónapos megbízatást kapna.” (Laskovity Kornél, igazgató, Zenta Község Idegenforgalmi Szervezete, Zenta)

A magyarországi modell vajdasági adaptálása is csak projekt szinten tud megvalósulni, amihez szintén pályázati forrásokra lenne szükség. A pénzügyi forrás önmagában csak rövid távon segítené a rendszer működését – jól bizonyítja ezt 2016-ban a települési bizottságok megalakulásának fellángolása –, olyan módszer kidolgozására van szükség, amely az értékőrző munka folytonosságát is képes biztosítani.

„Azt a modellt, ami Magyarországon létezik, hogy az önkormányzatok kötelesek létrehozni értéktár bizottságot, és ezeket valamilyen szinten működtetni is, azt valóban csak így lehet nálunk, hogy projekt szinten, és ahhoz mindegy, hogy találékonyságot vagy pénzt rendelünk hozzá, de úgy maguktól nem fognak megmaradni, mert egyszerűen kell nekik adni valamilyen célt a kezükbe, amiért dolgozniuk kell.” (Gondi Martina, a VMMI igazgatója, Zenta)

A rendszer kiépítésének jelenlegi szakaszában reális célként tűzték ki egyelőre azt, hogy minden településen sikerüljön elérni azokat az embereket, akiken keresztül működni tud egy-egy települési értéktár, hogy aztán létrejöhessen egy regionális értéktár, ahonnan tovább lépve kisebb központokat építhetnének ki a földrajzilag távolabbi települések elérésére is. A honlap fejlesztése is közép- illetve hosszú távú tervek között szerepel.

„A hosszú távú cél, hogy legyen egy olyan többnyelvű portál, amely segítségével az érdeklődők megtudják, egy-egy településen mit érdemes megnézni, kik a helység jeles szülöttjei, hol lehet helyi termékeket vásárolni, melyek a legfontosabb események.” (Fehér Viktor, VMMI külső munkatársa, a VMÉB koordinátora, Zenta)

A tervek szerint a jelenlegi magyar ismertetőket minden esetben angol fordításban is szerepeltetik (jelenleg csak a nyitó oldal olvasható angolul: <http://ertektar.rs/en>), viszont szerb nyelvű

ismertetéseket nem terveznek. A VMÉB hosszú távú elképzelése között szerepel annak a lehetőségnek a kidolgozása is, hogy miután számba veszik az értékeket, jó lenne azokat használni is, ezért nemcsak a turizmus, hanem a kereskedelem és más gazdaság területek felé is kiterjeszthető lenne.

„Egy értéktár bizottság logója, ha rákerül egy bizonyos termékre, mert hogy az érték, az innentől kezdve – ha lenne ennek is egyfajta piaca – akkor ez is ösztönző tudna lenni.” (Varga Tamás, a VMMI kulturális referense, a VMÉB elnöke, Zenta)

3. Összefoglalás

„Mert mindig, mikor nagyanyával takarítás közben csináltuk, akkor »jaj, arra vigyázzál, mert az a nem tudom mi«, és akkor mindig elmondta, »arra vigyázz«, mindenre vigyázni kellett. És akkor így bennem maradt, hogy régi dolgokra, azokra csak vigyázni kellett.”

(Szabó Magda a tornyosi „Magda-lak” Tájház vezetője)

A kutatás során készített interjúk határozott tudatosságot, elkötelezettséget és érzelmi motivációt jeleztek a hagyományok megőrzése, ápolása terén. Bebizonyosodott, hogy bár a legtöbb településen nehézségekbe ütközik az önkéntes hagyományápolás, kulturális szervezőmunka mellett a dokumentálással, adminisztrációval járó értéktárba ajánlás, viszont ahol ez megtörténik, az értéktári rögzítés hozzájárulhat a lokális kulturális örökség, települési értékek további megőrzéséhez, jelentőségük tudatosításához, ismertté válásához és turisztikai felhasználásához.

Az interjúk alapján megállapítható, hogy jelenleg sok idejét és energiáját elveszi a hagyományokat, értékeket őrzőknek az, hogy az anyagi forrásokat évről évre több forrásból kell előteremteni, ami utánajárást igényel és nehezíti a tervezést. Példának okáért egy Vajdaságban működő, átlagosnak tekinthető egyesület évente pályázik a Magyar Nemzeti Tanácshoz, a tartományhoz, a községi önkormányzathoz, a Nemzeti Kulturális Alaphoz, a Bethlen Gábor Alaphoz, de akár a Szerb Köztársaság Kulturális Minisztériumához is, miközben anyaországi és egyéb támogatókat is gyűjt. Ennél talán egy összefogottabb és egyszerűbb, több éves ciklusra vonatkozó támogatási rendszer is felépíthető lenne. Ezen felül egy-két olyan – erre a célra foglalkoztatott – főállású alkalmazottra lenne szükség, akik (akár a VMMI keretén belül vagy ahhoz kapcsolódva) a terület településeinek értékeit, értéktárait és kulturális rendezvényeit összefogják, összehangolják, és egy adatbázisba rendezik, mely aztán különböző célokra hasznosítható lenne, akár kulturális alapú gazdaságfejlesztésre is (legyen az védjegy bevezetése vagy idegenforgalmi tevékenység). Mindez erősítené az identitást és további embereket tarthatna helyben, mérsékelve az elvándorlás aggasztó mértékét. Hasonlóképpen meghatározó kérdés a fiatalok bevonása. Nem csak az amatőr művészeti tevékenységen keresztül lehet őket a hagyományok irányába terelni. A gyermekek bekapcsolódását célzó programok mellett a középiskolás korosztályt be lehetne vonni a helyi értékgyűjtésbe és értékőrzésbe, a „diák értékőrök” kinevezése előre mutató gondolat a VMMI munkatársainak részéről.

Részben a kutatásunkkal összefüggésben, kutatócsoportunk egyik tagjának, Barát Tóth Líviának a kezdeményezésére megalakult a Csókai Települési Értéktár Bizottság is. [29] A *Vajdasági Magyar Értéktár – Vajdaság kincsei* Facebook oldal folyamatosan frissülő hírei között a Törökkanizsai Értéktár Bizottság 2020. júliusában történt megalakulásáról is olvashatunk, tehát a vajdasági magyar értékek számbavétele folyamatosan zajlik. [30] Ugyanakkor a Vajdasági Magyar Értéktár

Bizottság munkatársai rávilágítottak: a lokális hagyományok, értékek digitalizálása fontos és hasznos, viszont nem helyettesítheti az élő, fennmaradó hagyományokat, valóságos értékeket. Az ember a lényeg!

Felhasznált irodalom:

- Assmann, Jan (1999): A kulturális emlékezet. Budapest, Atlantisz.
- Badis Róbert (2008): *A vajdasági magyarság identitásstratégiái*. In: Papp Richárd, Szarka László (szerk.): *Bennünk élő múltjaink. Történelmi tudat – kulturális emlékezet*. Zenta, Vajdasági Magyar Művelődési Intézet, 319–328. p.
- Czene Zsolt (2002): A kulturális örökség területfejlesztési megközelítése. *Tér és Társadalom*, 16. évf. 4. szám, 25–38. p.
- Csonka-Takács Eszter (2011): A szellemi kulturális örökség egyezmény (2003) és magyarországi végrehajtása. In: Bassa, Lia (szerk.) *Tanulmányok az örökségmenedzsmentről 2. Kulturális örökségek kezelése*. Budapest, Információs Társadalomért Alapítvány. 53–68. p.
- Csurgó Bernadett – Szatmári Anita (2014): Vidéki kultúra, helyi közösség és lokális identitás. *Metszetek*, 3. évf. 3. szám, 33–51. p.
http://metszetek.unideb.hu/videki_kultura_csurgo_bernadett_szatmari_anita_2014_03
[2020.02.15]
- Értékekre hangolódva. A nemzeti értékgyűjtés módszertani kézikönyve. (Szerző n.) NMI, Budapest, 2016. https://nmi.hu/wp-content/uploads/2019/10/E%CC%81rte%CC%81kekre-hangolo%CC%81dva_egyben.pdf [2020.04.20.]
- Fodor István és Hágén Ádám (szerk.) (2016): Zenta Kollégium. Lakitelek, Antológia Kiadó.
- Hoppál Mihály (2010): A szellemi kulturális örökség megőrzése. Budapest, Európai Folklór Intézet.
- Hoppál Mihály (2017): Etnopolitika, lokális hagyomány és nemzetépítés. *Zempléni Múzsza*, 17. évf. 1. 5–10. p.
http://epa.oszk.hu/02900/02940/00065/pdf/EPA02940_zempleni_muzsa_2017_01_005-010.pdf
[2020.06.15.]
- Nagy Abonyi Ágnes (2004): A Zentai Városi Múzeum állandó néprajzi kiállítása. Zenta, Thurzó Lajos Közművelődési Központ.
- Ortutay Gyula (főszerk.) (1982): *Magyar Néprajzi Lexikon V.* Budapest, Akadémiai Kiadó.
- Ózer Ágnes (2008): A vajdasági magyarság szellemi örökségének szerepéről. In: Papp Richárd, Szarka László (szerk.): *Bennünk élő múltjaink. Történelmi tudat – kulturális emlékezet*. Zenta, Vajdasági Magyar Művelődési Intézet, 587–595. p.
- Pataki Ferenc (1997): Identitás – személyiség – társadalom. In: *Szociálpszichológia. Szöveggyűjtemény*. Válogatta: Lengyel Zsuzsanna. Budapest, Osiris, 512–523. p.
- Pejtin Attila (2008): Lokális és/vagy nemzeti? In: Papp Richárd, Szarka László (szerk.): *Bennünk élő múltjaink. Történelmi tudat – kulturális emlékezet*. Zenta, Vajdasági Magyar Művelődési Intézet, 107–139. p.
- Tóth G. Péter (2002): A „község”. Egy fogalom megalkotása, kiteljesedése, széthullása és felszámolása. In: Pócs Éva (szerk.): *Község és identitás*. Budapest - Pécs, L'Harmattan – PTE Néprajz Tanszék. 9–32. p.

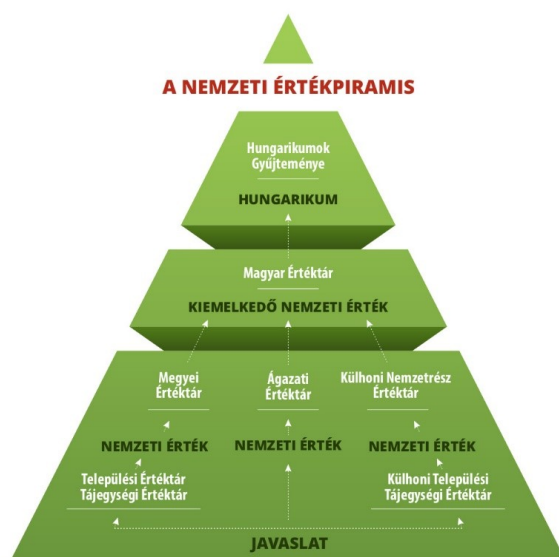
Internetes források az értéktárról:

- 2012. évi XXX. törvény a magyar nemzeti értékekről és a hungarikumokról <https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=a1200030.tv> [2020.06.15.]
- 2015. évi LXXX. törvény a magyar nemzeti értékekről és a hungarikumokról szóló 2012. évi XXX. törvény módosításáról <https://mkogy.jogtar.hu/jogszabaly?docid=A1500080.TV> [2020.06.15.]
- Magyar Értéktár <http://www.hungarikum.hu> [2020.06.15.]
- Hungarikumok gyűjteménye – Magyar Értéktár <http://hungarikum.hu/hu/hirek/megalakult-vajdasagi-magyar-ertektar-bizottsag> [2020.06.10.]
- Vajdasági Magyar Értéktár – Vajdaság kincsei <http://ertektar.rs/en> [2020.07.25.]
- Vajdasági Magyar Értéktár - Vajdaság kincsei <https://www.facebook.com/vajdasag.kincsei>

Melléklet:

1. ábra. Magyar nemzeti értékpiramis

Forrás: <http://www.hungarikum.hu/hu/content/letoltheto-dokumentumok> [2020.03.10.]

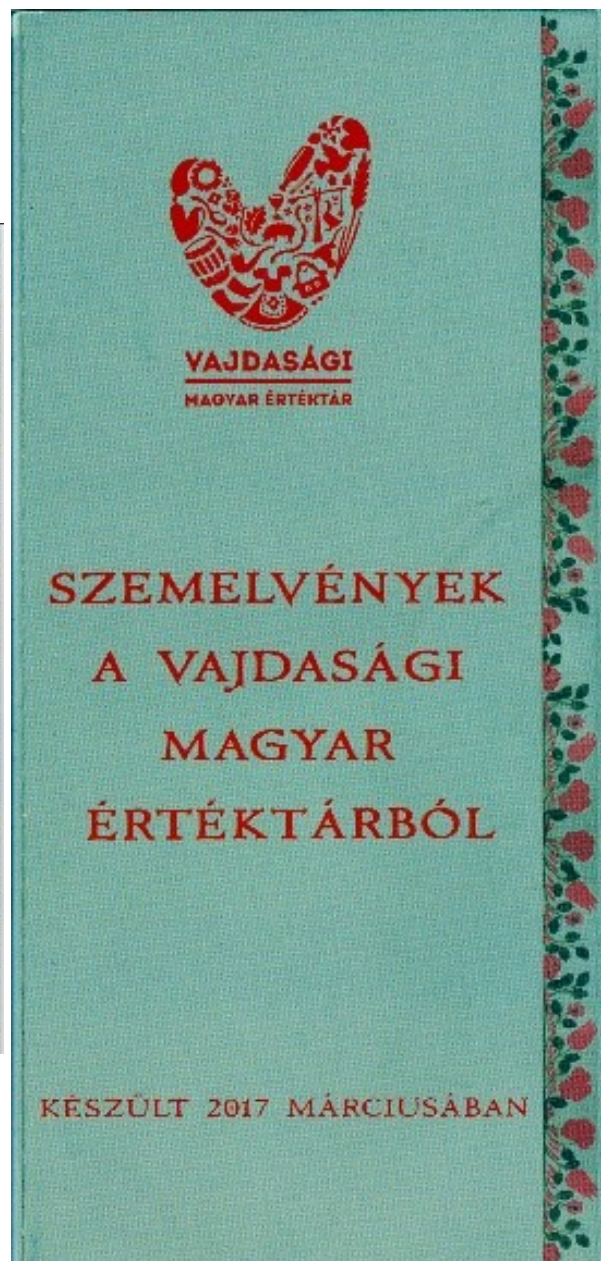
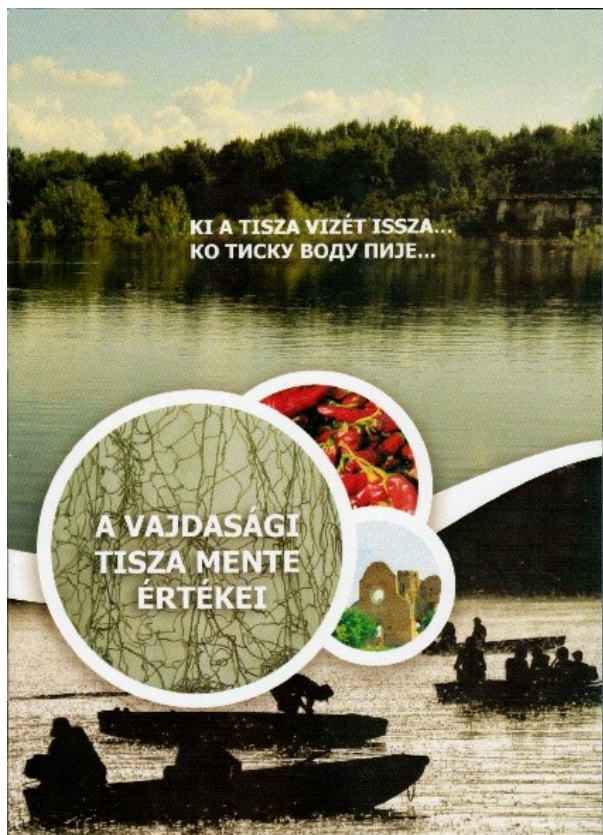

2. ábra. A Vajdasági Magyarok Demokratikus Közössége Szegedi Tagozata által szervezett

Vajdasági Magyar Értéktár program plakátja.

3-4. ábra. Vajdasági Magyar Értéktár kiadványok

5. ábra. A kutatásba bevont Tisza menti kulturális, közösségi intézmények, civil közművelődési csoportok és vezetőik, munkatársaik. Ezúton mondunk köszönetet interjúalanyainknak értékes közreműködésükért.

Magyarkanizsa

- Cnesa Oktatási és Művelődési Intézmény (*N adrljanski Tornai Erika igazgató*)
- Tisza Néptáncgyűttes (*Tóth Ágnes elnök*)

Tornyyos

- Ady Endre Művelődési Egyesület (*Tóth Ugy Frigyes ügyvezető elnök*)
- „Magda-lak” Tájház Egyesület (*Szabó Mag alapító*)

Martonos • „Mortinus” Faluvédő Egyesület (<i>Tandori Erzsébet elnök</i>) • Martonos Testvériségi Művelődési Társulat (<i>Szél J. János elnök</i>)	Ada • Szarvas Gábor Könyvtár (<i>Barna Kolozsi Varga György igazgató</i>) • Aranykapu Művelődési Egyesület (<i>Sóti Éva művészeti vezető</i>) • Vadvirág Hagyományápoló Kör (<i>Varga Lívia elnök</i>)
Törökkanizsa • Tiszagyöngye Művelődési Egyesület (<i>Kovács Magdaléna egyesületi elnök</i>) • Tájház, Kéknefelejcs Kézimunkacsoport (<i>Harmath Erzsébet elnök</i>) • Ricze Emlékház Firigyházán (<i>Újhelyi Nándor elnök, Törökkanizsáért Egyesület</i>)	Törökfalu • Százszorszép Művelődési Egyesület (<i>Nagy Zoltán elnök</i>)
Csóka • Csóka Művelődési és Oktatási Központ (<i>Kobrehel Éva igazgató</i>) • Móra Ferenc Magyar Művelődési Egyesület (<i>Kiss Tóth Erika elnök</i>) • Csalogány Asszonykórus (<i>Tóth Rozália vezető</i>)	Óbecse • Petőfi Sándor Magyar Kultúrkör (<i>Szerda Anna kórusvezető, Botra férfikórus</i>) • Óbecsei Kultúrkör, Ricsaj Népművészeti társulat (<i>Cseszák Balázs néptáncoktató, szervező</i>) • Fokos zenekar (<i>Szerda Balázs zenekarvezető</i>)
Zenta • Vajdasági Magyar Művelődési Intézet (<i>Gondi Martina elnök</i>) és a Vajdasági Magyar Értéktár Bizottság tagjai (<i>Varga Tamás VMMI kulturális referens és VMÉB elnök, Vázsonyi Csilla VMMI könyvtáros, Fehér Viktor VMMI külső m.társ</i>) • Zentai Levéltár (<i>Fodor István, nyug. igazgató, Zenta Kollégium társzervezője</i>) • Thurzó Lajos Művelődési-oktatási Központ (<i>Hugyik Richárd igazgató</i>) • Zenta Község Idegenforgalmi Szervezete (<i>Laskovity Kornél igazgató</i>) • Rozetta Kézműves Társaság (<i>Nagy Abonyi Ágnes elnök</i>) • Középiskolások Művészeti Vetélkedője (<i>Virág Kiss Anita elnök, szervező</i>)	Péterréve • Tisza Mente Közművelődési és Népművészeti Egyesület (<i>Ferencz József elnök</i>)
	Törökbecse • Rákóczi Szövetség helyi szervezete (<i>Báló Tíme elnök</i>) • Jókai Mór Magyar Művelődési Egyesület (<i>Illés Zoltán titkár</i>)

[1] A közös történelmi-regionális kapcsolatok újabb fejezetét, egyben a Vajdaságból Szegedre települők (részben az 1991-ben kitört délszláv háborúk miatt menekülők) identitásőrzését bizonyítja a Vajdasági Magyarok Demokratikus Közössége Szegedi Tagozatának működése 1992-től kezdődően: <http://www.vmdk-szeged.hu/> [2020.04.20.]

A térség történelmi-gazdasági hagyományait és lehetőségeit felismerve, az Európai Unió eurorégiós politikájával összefüggésben 1997-ben megalakult a Duna-Körös-Maros-Tisza Eurorégió Arad, Temes, Bács-Kiskun, Békés, Csongrád, Jász-Nagykun-Szolnok megyék és a Vajdaság részvételével: <http://dkmt.net/hu/> [2020.07.30.]

[2] A kutatócsoport tagjai, oktatók: Dr. habil. Újvári Edit (kutatásvezető) Bozsó Renáta, Dr. Nagy Angelika, Dr. Szűcs Norbert; kulturális szakemberek: Barát Tóth Livia, Máriás Endre; hallgatók: Székely Zsófia, Balán Valéria, Kifut Viktória (Közösségszervezés BA 2. évf. nappali tagozat).

[3] Szerbiában a község olyan (a magyarországi járásnak megfeleltethető) közigazgatási egység, amely több települést ölel fel, tehát a községekhez városok és falvak is tartoznak.

[4] <http://ertektar.rs/ertektar/ertek/A-Tisza-mente/116> [2020.03.25.]

[5] Convention for the Safeguarding of the Intangible Cultural Heritage <https://ich.unesco.org/en/convention> [2020.06.15] (vö. Hoppál 2010). Az UNESCO egyezmény magyarországi szakmai koordinálásáért felelős intézmény: Szabadtéri Néprajzi Múzeum Szellemi Kulturális Örökség Igazgatóság <http://szellemikulturalisorokseg.hu/> [2020.06.15]

[6] A közösség definiálásának egyik klasszikus formája szerint „a közösséget földrajzilag meghatározva, geográfiai alapról kiindulva” lehet meghatározni (Tóth G. 2002. 11).

[7] Hajnal Jenő (szerk.) (2007): *Délvidék/Vajdaság*. Zenta, Vajdasági Magyar Művelődési Intézet.

Papp Richárd – Szarka László (szerk.) (2008): *Bennünk élő múltjaink*. Vajdasági Magyar Művelődési Intézet, Zenta.

[8] Például: Burány Béla (2004, 2005): *A juhászok így élnek, úgy élnek I., II.* Újvidék, Forum Könyvkiadó.

Cs. Simon István (1997): *Virulsz-e még szülőföldem?* Zenta, Dudás Gyula Múzeum- és Levéltárbarátok Köre.

Klamár Zoltán (2006): *Tanyák, parasztgazdaságok Magyarkanizsa vidékén (1900–2000)*. Szabadka, Kiss Lajos Néprajzi Társaság.

Korcsik Anikó – Cseszák Balázs (2008): *Cika ide párom. Magyar népi gyermekjátékok Óbecséről*. Óbecse, Petőfi Sándor Magyar Kultúrkör.

Szerda András (2010): *Óbecse napsugaras oromzatai*. Óbecse, Historiae Óbecsei Történeti és Hagyományőrző Társulat.

Tripolsky Géza (1992): *Nem bánom, hogy juhásznak születtem. A Tisza-vidék néprajzához és folklórához*. Újvidék, JMMT.

Fejős Sándor, – Forró Lajos – Kávai Szabolcs (2013): *Kanizsai Képeslapok*. Szeged, Délvidéki Kutató Központ Alapítvány.

Forró Lajos – Kávai Szabolcs – Tandari Erzsébet (szerk.) (2008.): *Martonosi emlékképek a 20. századból*

Szeged, Délvidék Kutató Központ

[9] Lásd: Melléklet, 1. ábra

[10] [http://www.hungarikum.hu/hu/hirek/megjelent-hung-2015-pályázati-felhívás](http://www.hungarikum.hu/hu/hirek/megjelent-hung-2015-palyazati-felhivas)
[http://www.hungarikum.hu/hu/hirek/megjelent-hung-2016-pályázati-felhívás](http://www.hungarikum.hu/hu/hirek/megjelent-hung-2016-palyazati-felhivas) [2020.06.20.] (Értékekre hangolódva 2016. 62–63.)

[11] [http://hungarikum.hu/hu/hirek/megalakult-vajdasági-magyar-értéktár-bizottság](http://hungarikum.hu/hu/hirek/megalakult-vajdasagi-magyar-ertektar-bizottsag) [2020.06.20.]

[12] 23 egyéni és 1 páros terepi interjú készült, valamint egy fókuszcsoportként működő kerekasztal-beszélgetés a Vajdasági Magyar Művelődési Intézet munkatársaival.

[13] Fodor István a Zentai Levéltár nyugalmazott igazgatója, a Zenta Kollégium társszervezője.

[14] Ada község, Csóka község, Magyarkanizsa község, Óbecse község, Törökbecse község, Törökkanizsa község, Zenta község, vö. 4. lábjegyzet.

[15] <http://media.popis2011.stat.rs/2012/Nacionalna%20pripadnost-Ethnicity.pdf> 94. p. [2020.07.20]

[16] A térség központja, Zenta község (Zenta városa és a hozzá tartozó falvak) lakossága 23316 fő, ebből 18441 fő magyar. Zenta jelenlegi demográfiai helyzetéről szóló kutatás: lásd http://www.zenta-senta.co.rs/dokumenti/Najnovije_vesti/javna-rasprava-demografia-2014-2017-hu.pdf [2020.07.20]

[17] Forrás: Újhelyi Nándorral a Törökkanizsáért Egyesület alapító tagjával készült interjú.

[18] forrás: Fodor Istvánnal a Zenta Kollégium társszervezőjével, a Zentai Levéltár nyugalmazott igazgatójával készült interjú

[19] Vö. 16. jegyzet.

[20] A zentai csata, amely 1697. szeptember 11-én zajlott le, a török hódoltság alatti magyarországi területek visszafoglalásának egyik legjelentősebb ütközete volt az osztrák Savoyai Jenő herceg vezette nemzetközi Szent Liga seregeivel.

http://www.rubicon.hu/magyar/oldalak/1697_szeptember_11_savoyai_jeno_zentanal_gyozelmet_arat_a_torokok_kontra/ [2020.06.22.]

[21] <https://www.vajma.info/cikk/vajdasag/20198/Megalakult-a-Vajdasagi-Magyar-Ertektar-Bizottsag.html>;

[http://hungarikum.hu/hu/hirek/megalakult-vajdasági-magyar-értéktár-bizottság](http://hungarikum.hu/hu/hirek/megalakult-vajdasagi-magyar-ertektar-bizottsag) [2020.06.20.]

[22] Zenta, Vajdasági Magyar Művelődési Intézet, 2020. január 17. A zentai kerekasztal résztvevői: Gondi Martina, a Vajdasági Magyar Művelődési Intézet igazgatója, Varga Tamás a Vajdasági Magyar

Művelődési Intézet kulturális referense, a Vajdasági Magyar Értéktár Bizottság elnöke, *Fehér Viktor* doktorandusz és *Vázsonyi Csilla* a Vajdasági Magyar Értéktár Bizottság munkatársai, valamint a kutatócsoport részéről *dr. Újvári Edit, dr. Nagy Angelika, Bozsó Renáta*.

[23] 2019 márciusában Szegeden is ismertették a Vajdaságban zajló értéktár tevékenységet, bemutatták a tornyosi néprajzi gyűjteményt (lásd: Melléklet, 2. ábra).

[24] <https://hetnap.rs/rovat/1/Ertektar-321.html> [2020.06.15.]

[25] Vajdasági Magyar Értéktár – Vajdaság kincsei: ertektar.rs

[26] Vajdasági Magyar Értéktár – Vajdaság kincsei: <https://www.facebook.com/vajdasag.kincsei>

[27] Lásd Melléklet 2. ábra. A tornyosi „Magda-lak” Tájház Egyesület ismertetése a Vajdasági Magyar Értéktár honlapján: <http://ertektar.rs/ertektar/ertek/-Magda-lak-helytorteneti-gyujtemeny-Tornyos/139> [2020.07.18.]

[28] Felvidéki Magyar Értéktár www.ertektar.sk/csemadok.sk ; Erdélyi Magyar Értéktár www.kjnt.ro/ertektar; Kárpátaljai Magyar Értéktár www.karpataljainepfoiskola.com [2020.07.10.]

[29] *Bánati Újság* 2020.01.30. LXXV. évf. 5. szám <https://hetnap.rs/cikk/Megalakult-a-Csokai-Telepulesi-Ertektar-Bizottsag-30508.html> [2020.07.22.]

[30] <https://www.facebook.com/vajdasag.kincsei> [2020.07.22.]